

Т. Н. Каменева, А. А. Гусева. – Москва, 1976; Ундольский В. М. Очерк славяно-русской библиографии. – Москва, 1871. – № 160. – С. 26.

Література: Исаевич Я. Д. Преемники первопечатника. – Москва, 1981. – С. 17; Його ж. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. – Львів, 2002. – С. 134; Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636). – Київ, 1990. – С. 83, 128.

Наталія Бондар

“Лѣкарство на оспалый оумысл чоловѣчій” Д. Наливайка (Острог, 1607)

Повна назва книги – “Лѣкарство на оспалый оумысл чоловѣчій. А особливе на затверджлые сердца людскіе заведеные свѣтомъ, альбо якими грѣхами. Божественнаго Іоана Златоустаго до Феодора мниха. А в особѣ его до каждого члка, кто в якомъ кольвекъ есть грѣху”. Твір видрукувано форматом 4° на 183 аркушах 29 липня 1607 року в *Острозькій друкарні*. На звороті титулу знаходиться гравюра герба *Василя-Костянтина*, князя *Острозького*, на 4-му нумерованому аркуші – гравюра: хрест зі списом і палицею на тлі стін Єрусалима. Наприкінці передмови (арк. 15) вказується ім'я перекладача з грецької мови – “Даміан недостойний презвитер” (тобто *Дем'ян Наливайко*). До книги-збірки входить вірш на герб *Острозьких*; “Прозьба чителникова о час”; “Предмова до чителника”; вірш “До того, кто доброго сумнѣня”; “Слово о покаяніи к Феодору мниху испадшему” і “Слово о еже обаче всеу мятет ся всяк челоуѣкъ живый” Іоана Златоустаго; “Тестамент... Васылія цесара кгрецкогго... до сына своего, юж коронованого, Льва Филозофа” (у якому І. Мицько вбачає алюзію до заповіту *Василя-Костянтина*, князя *Острозького*, своєму синові Янушу); вірші “До того, кто читал”, “До того ж чителника”.

Текст творів Іоана Златоустаго і Тестаменту подано двома мовами: на лівих сторінках – старослов'янською, на правих – українською. Сам *Д. Наливайко* обумовив причину подібного вибору так: “Которого тестаменту пожитокъ і потребу... абысь... з самого читанья зрозумѣль. Dla того и простою мовою на другой сторонѣ слово в слово догожаючи вырозуменья того пожиткоу и потребности, написати важилемса”.

На думку І. Мицька, випуск двомовного збірника мав дидактичний характер – він призначався для використання спудеями в ОА і домашнього виховання.

Підтвердженням цього може служити рукописний збірник, відомий під назвою однієї з частин як “Лекції словенскіе Златоустаго от бесед евангельских от Іерея Наливайка вибраніе”, в яких використані цитати з Біблії та твори патристики.

У завершальному вірші *Д. Наливайко* звертається до батьків, щоб виховували своїх дітей і милостиво ставилися до підданих.

Як свідчить дослідження Л. Гонтарук, *Д. Наливайко* здійснював переклад не дослівно, а художньо опрацьовував текст. Власне, *Д. Наливайкові* твори вирізняються багатожанровістю. Так, “*Лямент*” написаний у жанрі плачу; використав *Д. Наливайко* жанр передмови (“Предмова...”), післямови – як прозової (“До того, кто читал”), так і віршованої (“До того ж чителника”). У частині під назвою “Прозьба чителникова о час” *Д. Наливайко* помістив власний переклад вірша Петрарки. Він широко використав у своїх творах Біблію, деякі крилаті вислови та звороти з байок Езопа і грецької міфології. Л. Гонтарук вважає, що праця *Д. Наливайка* над перекладами богословських книг розкрила великі можливості застосування української мови у літературному вжитку, сприяла виробленню української богословської термінології, зробила значний внесок у творення тогочасної української літературної мови.

ЛЕКАРСТВО

НАШПЛАМЫН ДУМЫСЛЪ УОЛСВѢТІИ

ѦСОБЛИВЕ НАЗАТВЕРДѢЛЫЕ СРЦА
ЛНѦСКІЕ ЗАБѢДЕНІЕ СВѢТОМЪ,
АЛБО ІАКИМИ ГРѢХАМИ.

ВЖИВІИИГО ІОАННА ЗАТВОУСТАГО
ДОДЕСОДОРА МННХА.

ѦСОБѢ ЕГО ДОКОЖДОГО ЧЛКА, КТО
ВѦКОМЪ КОЛБЕКЪ ЕСТЬ ГРѢХУ.

В ДРУКАРНѢ СѢСТРОЎСКОЕ, РОКУ ШРОЖДЕ
СТВА ХѢА, І Х З. МЦА ІНЛА ІА ДНѦ
ВБІДАНО ЕСТЬ.

Т Е С Т А М Е Н Т Ъ .

В ХРИСТѢ ПОБОЖНОГО И СЛАВНОГО
МОНАРХИ СВѢТА .

ВАСИЛІА ЦЕСАРА ВЪГРЕЦКОГО •

ДОСНА СВОЕГО ИЖЪ КОРОНОВАНИГО ,
ЛЕВА ФИЛОЗОФА
ДЪДНУА ИЦЕСАРА ТОГОЖЪ ЦЕСАРЕТВА •

Р О К У ѿНАРОЖЕНІА СНА БЖІГО СЪСМЪСОНОГО
СЪСМЪДЕСАТЪ ШЕСТОГО •

А ПАНОВАНА СВОЕГО РОКУ КЪ ГО .
ПОКРЕЦКУ НАПИСАНИЙ •

А ПОТЪМЪ БЕСПОЛЪ ЗИИШИМИ ПИСМЫ НА
СЛОВЕНСКИИ ТЪЗЫКЪ ПЕРЕЛОЖЕНИЙ •

ЛБ

Твір користувався значною популярністю. Так, один із примірників книги знаходився в особистій бібліотеці Петра Могили.

Видання фрагментів книги: Перетц В. Н. Тестамент царя Василя в українських переводах // Сб. ОРЯИС АН СССР. – 1926. – Т. 101. – № 2. – С. 1-76; Українська поезія кінця XVI – початку XVII ст. – Київ, 1978. – С. 156-159.

Каталоги стародруків: Быкова Т. А. Каталог изданий Острожской типографии и трех передвижных типографий. – Ленинград, 1972. – № 20. – С. 42-43; Запаско Я., Ісаєвич Я. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. – Львів, 1981. – Кн. I (1574-1700). – № 70. – С. 34; Його ж. Хронологическая роспись славянских книг, напечатанных кирилловскими буквами. 1491-1730. – С.-Петербург, 1861. – № 155. – С. 25; Каратаев И. П. Описание славяно-русских книг, напечатанных кирилловскими буквами. – С.-Петербург, 1883. – Т. 1. – № 190. – С. 309-310; Максименко Ф. П. Кирилличні стародруки українських друкарень, що зберігаються у львівських збірках. – Львів, 1975. – № 198. – С. 37; Петров С. О., Бирюк Я. Д., Золотарь Т. П. Славянские книги кирилловской печати XV-XVIII вв. Описание книг, хранящихся в Государственной публичной библиотеке АН УССР. – Киев, 1958. – № 50. – С. 32; Свенцицкий И. С. Каталог книг церковно-славянской печати. – Жовква, 1908. – № 467(630). – С. 132; Каталог славяно-русских книг церковной печати библиотеки А. И. Кастерина / Сост. В. Ундольский // Чтения Общества истории и древностей российских при Московском университете. – 1848. – Т. 9. – № 77. – С. 101; Украинские книги кирилловской печати XVI-XVIII вв.: Каталог изданий, хранящихся в ГБЛ. – Вып. 1. 1574 – I пол. XVII в. / Сост. Т. Н. Каменева, А. А. Гусева. – Москва, 1976. – № 18. – С. 15-16.

Література: Гонтарук Л. Народнорозмовна і книжкова фразеологія у творах Д. Наливайка // Матеріали VI острівської наук.-краєз. конф. “Острів на порозі 900-річчя”. – Острів, 1995. – С. 31-39; Гонтарук Л. Роль творчості Д. Наливайка в процесі витворення нової української літературної мови XVI – перш. пол. XVII ст. // Україна в минулому. – Київ – Львів, 1994. – Вип. 5. – С. 76-84; Грушевський М. С. Історія української літератури. – Київ, 1995 (перевид.). – Т. 5. – Кн. 2: Перше Відродження (1580-1610). – С. 321-324; Запаско Я. П. Мистецтво книги на Україні в XVI-XVIII ст. – Львів, 1971. – С. 86; Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636). – Київ, 1990. – С. 38.

Петро Кулаковський

Література полемічна Лукраїнсько-білоруська

Полемічна література (від грец. Πολεμικός – войовничий) – твори українського, білоруського та польського письменства (послання, листи, трактати, памфлети, діалоги, монологи-інвективи), виникнення яких зумовлене релігійним протистоянням між православною та римо-католицькою церквами, неприйняттям православними ієрархами догматики і настанов протестантських церков, культурним і політичним впливом Речі Посполитої в XVI-XVII століттях. Для цієї літератури характерна наявність одного або декількох конкретних чи уявних об'єктів (адресатів), до яких чи проти яких спрямований твір, висока емоційна напруга, пояснення, критика догматико-канонічних і літературних питань, життєвих проблем поточного моменту. Її особливістю є синкретизм богословсько-догматичного документального, історичного, політичного та іншого матеріалу; автори користувалися прийомами публіцистики, сатири, ораторського мистецтва, прислів'ями, приказками, байками, притчами, сентенціями, залучали факти світової історії та літератури. Деяким полемічним творам притаманна публіцистична функція, зокрема наявність елементів релігійного “катарсису” (у перших розділах “Треносу” М. Смотрицького), які, згідно із законами риторичного мистецтва, впливали на рецепієнта і мали виховну мету.

У розвитку білоруської полемічної літератури виділяють три періоди: перший – полемічна література раннього середньовіччя, яка зумовлена офіційним розколом християнства у 1054 р. на західну латинську (католицьку) з центром у Римі (нині Ватикані) та східну грецьку (православну) церкви з центром у Константинополі (Візантія). Відтак релігійна полеміка часів Київської держави виявилася у суперечці з католицькою церк-